

Projekt przygotowany w dniu 12.05.2021 r. przez Zarząd Powiatu Piaseczyńskiego.

Uchwała Nr
Rady Powiatu Piaseczyńskiego
z dnia

**w sprawie przyjęcia "Powiatowego programu przeciwdziałania
przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie
w Powiecie Piaseczyńskim na lata 2021 – 2025"**

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r. poz. 920) oraz art. 19 pkt 16 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r. poz. 1876 ze zm.) i art. 6 ust. 1 i ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r. poz. 218 ze zm.) Rada Powiatu Piaseczyńskiego uchwala, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się "Powiatowy Program Przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie" w Powiecie Piaseczyńskim na lata 2021 – 2025, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Piaseczyńskiego.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Uzasadnienie:

Zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Powiecie Piaseczyńskim realizuje Powiatowy Ośrodek Interwencji Kryzysowej.

Zgodnie z art. 6 ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r. poz. 956) do zadań własnych powiatu należy w szczególności opracowywanie i realizacja powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie.

Dotychczas obowiązujący Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie, przyjęty Uchwałą Rady Powiatu Piaseczyńskiego Nr XVIII/7/16 uchwalony był na lata **2016 - 2020**.

Mając na uwadze powyższe zaistniała konieczność opracowania nowego dokumentu.

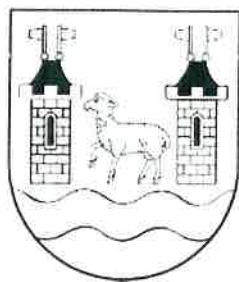

CZŁONEK ZARZĄDU
Ewa Lubianiec

Mateusz Krawiec

radca prawny
nr wpisu WA-13121

DYREKTOR
POWIATOWEGO OŚRODKA INTERWENCJI KRYZYSOWEJ

mgr Łukasz Kopytowski

**POWIATOWY PROGRAM
PRZECIWDZIAŁANIA
PRZEMOCY W RODZINIE I OCHRONY
OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE
NA LATA 2021 - 2025**

POWIAT PIASECZYŃSKI

Góra Kalwaria 2021

Spis treści

WSTĘP	2
1. POWIATOWY OŚRODEK INTERWENCJI KRYZYSOWEJ.....	5
1.1. ANALIZA ZJAWISKA PRZEMOCY W RODZINIE NA PODSTAWIE DANYCH POWIATOWEGO OŚRODKA INTERWENCJI KRYZYSOWEJ W GÓRZE KALWARII (W LATACH 2016 - 2020).....	6
2. CZYM JEST PRZEMOC?	12
2.1. FORMY PRZEMOCY.....	13
2.2. CYKLE PRZEMOCY W RODZINIE	15
2.3. KONSEKWENCJE PRZEMOCY W RODZINIE	17
2.4. PRZEMOC WOBEC DZIECI I MŁODZIEŻY	19
2.5. DOROŚLI DOŚWIADCZAJĄCY PRZEMOCY W RODZINIE	21
2.6. PRZEMOC W RODZINACH DOTKNIĘTYCH PROBLEMEM ALKOHOLOWYM/UZALEŻNIENIE, WSPÓLUZALEŻNIENIE, DDA.....	25
2.7. PRZEMOC WOBEC OSÓB STARSZYCH I NIEPEŁNOSPRAWNYCH.....	30
3. PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY W RODZINIE	31
3.2. ZADANIE SŁUŻB POWOŁANYCH DO REALIZACJI USTAWY O PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE	34
3.3. PROCEDURA NIEBIESKIEJ KARTY	38
3.4. PROCEDURA NIEBIESKIEJ KARTY W OŚRODKU INTERWENCJI KRYZYSOWEJ W GÓRZE KALWARII	40
4. ADRESACI PROGRAMU	41
5. AKTY PRAWA	42
6. CELE i ZADANIA PROGRAMU	44
7. PRZEWIDYWANE EFEKTY	48
ZAKOŃCZENIE.....	49
BIBLIOGRAFIA:.....	50

WSTĘP

Synonimem słowa przemoc, są takie terminy jak okrucieństwo, agresja, brutalność. Wydawać by się mogło, że hasła te, są przeciwstawne pozytywnemu wydźwiękowi słowa „rodzina”. Rodzina, czyli miłość, ciepło, zrozumienie, wsparcie. Rodzina to dobro i bezpieczeństwo wspominane przez lata.

Niestety badania i statystyki wykazują iż te zgoła odmienne wyrażenia tworzą często związek nierozwalny. Ci których rolą jest otaczać opieką, często stają się oprawcami, a członkowie rodzin nie dopuszczają do siebie myśli, że ktoś im bliski popełnia przestępstwo i w związku z tym powinien ponieść odpowiedzialność za swój czyn. Przemoc, ze strony tych których kochamy, jest doświadczeniem traumatycznym, okaleczającym psychikę. Przemoc w rodzinie występująca w tzw. dobrych domach, jawi się społeczeństwu, jako zjawisko incydentalne. Częściej skłonni jesteśmy przyporządkować wszelaki rodzaj przemocy środowiskom patologicznym. Rzeczywistość natomiast, okazuje się być, zupełnie odmienna. Przemoc w rodzinie stała się zjawiskiem powszechnym bez względu na status społeczny i stanowi poważny problem. Co ważne, przemoc w rodzinie rzadko jest incydem jednorazowym. Zazwyczaj ma ona charakter długotrwały, cykliczny i rozwojowy, często zakończony tragedią konkretnego człowieka.

Zgodnie z definicją określoną w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 r. (Dz.U. Nr 180, poz. 1493) tj. z dnia 9 stycznia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 218) przez przemoc w rodzinie należy rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członka rodziny (art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr 88, poz. 553 tj. z dnia 15 lipca 2020 r. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444), a w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym

seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Analizując powyższą definicję o przemocy mówimy wtedy, gdy spełnione są 4 warunki:

- intencjonalne działanie lub zaniechanie działania
- jedna osoba ma wyraźną przewagę nad drugą
- działanie lub zaniechanie jednej osoby narusza prawa i dobra osobiste drugiej
- osoba wobec której stosowana jest przemoc, doznaje cierpienia oraz szkód fizycznych i psychicznych.

Jeżeli, wszystkie wyżej wymienione warunki zostaną spełnione, będziemy mówili, że wobec określonej osoby stosowana jest przemoc. Krzywdzącego, nazwiemy osobą stosującą przemoc, a krzywdzonego, osobą doznającą przemocy. Pojęcia te nie określają tego jakimi są ci ludzie, lecz wyłącznie rolę którą przyjmują w konkretnej relacji międzyludzkiej. Można doznawać przemocy w relacji z mężem a jednocześnie być osobą stosującą przemoc wobec własnych dzieci.

Osoba stosująca przemoc działa z intencją wyrządzenia krzywdy, wobec osoby która jest od niej słabsza. Swoim postępowaniem narusza jej prawa i dobra osobiste, powodując cierpienia i szkody. Osoby te mają najczęściej w deklaracjach i we własnym mniemaniu dobre intencje. Są przekonani, że „nie mieli innego wyjścia” i „musieli” użyć przemocy. Gdyby tylko ta druga osoba coś zrobiła lub nie, to byłoby inaczej. On przecież chciał dobrze i gdyby „tylko”: zamilkła, poszła sobie, nie odzywała się, niczego nie chciała, nie narzekała, była cicho, krótko mówiąc „umiała się zachować” i „była lepszą żoną, która wie, gdzie jej miejsce” nie „musiałby” jej bić. Przytoczone słowa brzmią jak sarkazm, niestety są autentycznymi myślami ludzi krzywdzących. To tylko niektóre przykłady „dobrych intencji” osoby stosującej przemoc w rodzinie.

Warto zdawać sobie sprawę z tego, że ofiara jest słabsza i sama ma ograniczone możliwości samoobrony. Z czasem, często przejmuje punkt widzenia sprawcy i zaczyna myśleć, że rzeczywiście "sama jest sobie winna". Obie strony mają coraz bardziej zniekształcone widzenie sytuacji. Osoba stosującą przemoc oskarża drugą stronę o odpowiedzialność za przemoc, którą stosuje, a osoba doznająca przemocy wierzy w to i myśli, że tak właśnie jest. W rzeczywistości jednak, osoba stosująca przemoc, to ten kto ma przewagę i za pomocą siły stara się zmusić drugą osobę do określonego zachowania. I to on jest odpowiedzialny za swoje zachowanie. Niezależnie od tego co robiła i jak reagowała osoba krzywdzona.

W przeciwdziałaniu przemocy, czynnikiem istotnym jest uświadomienie krzywdzącemu, że to z jego powodu i za jego działaniem, komuś dzieje się krzywda, ale również że tylko on, ma możliwość to zmienić. Osobie doznającej przemocy natomiast, należy uświadomić jej prawa, wzbudzić poczucie wartości i ugruntować w świadomości, że powinna przede wszystkim, chronić siebie i własne bezpieczeństwo. Niestety, ludzie doznający przemocy, często zaczynają wierzyć, że to oni sprowokowali osobę stosującą przemoc i bezwzględnie podporządkowują własne życie narzuconym zasadom.

Dlatego też, rolą państwa jest zapewnienie ochrony każdemu obywatelowi. Udzielenie schronienia i zapewnienie bezpieczeństwa każdej jednostce ludzkiej, a w razie konieczności przeciwdziałanie wszelkim rodzajom przemocy, również tej występującej w rodzinie. W związku z powyższym, Powiatowy Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Górze Kalwarii włącza w to działanie swoje możliwości i kompetencje, korzystając z wiedzy i doświadczenia psychologów, terapeutów i pracowników socjalnych.

1. POWIATOWY OŚRODEK INTERWENCJI KRYZYSOWEJ

Powiatowy Ośrodek Interwencji Kryzysowej powołany został na mocy Uchwały nr XXX/4/05 Rady Powiatu Piaseczyńskiego z dnia 15 września 2005 r. i działał w strukturze Powiatowego Zespołu Placówek Opiekuńczo – Wychowawczych w Konstancinie – Jeziornie. (na podstawie art. 12 pkt. 8 lit.” „, i ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym i w związku z art. 19 pkt. 13 ustawy z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej, tekst jednolity: Dz. U. z 2009r., Nr 175 poz. 1362 z późn. zm.)

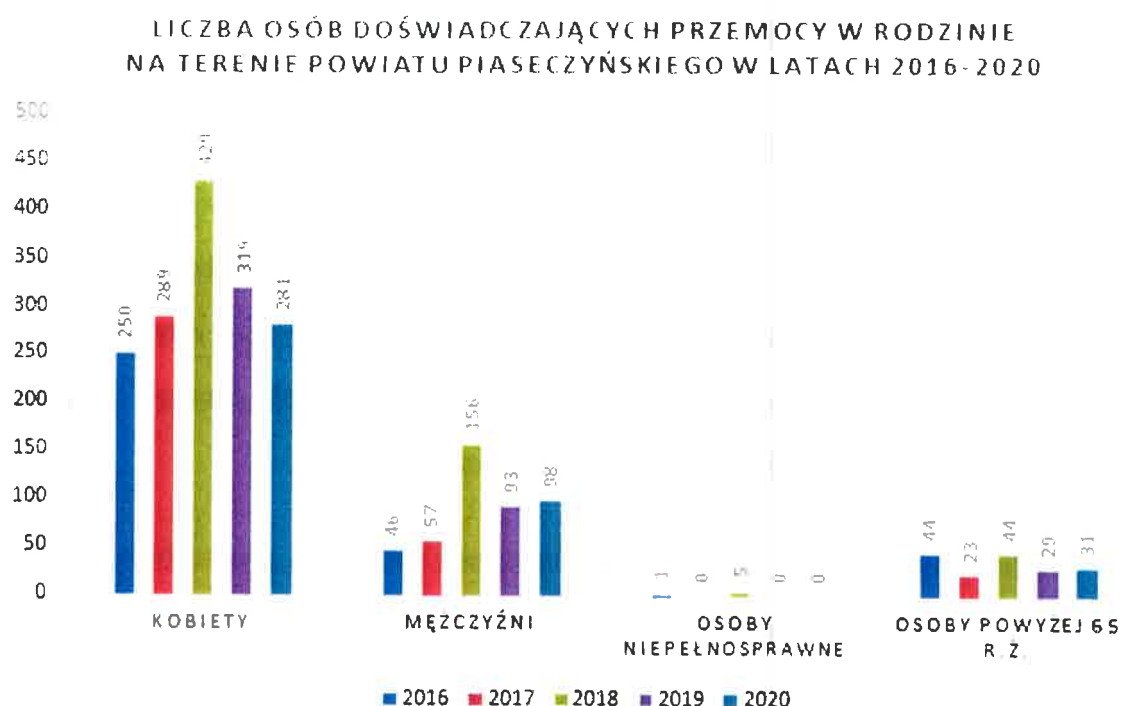
Z dniem 1 grudnia 2009 r. stosownie do obowiązujących przepisów prawa Uchwałą nr XXXI/10/09 Rady Powiatu Piaseczyńskiego z dnia 28 października 2009r. został wydzielony ze struktur Placówki i utworzony jako odrębna jednostka organizacyjna pomocy społecznej, pod nazwą Powiatowy Ośrodek Interwencji Kryzysowej.

1.1. ANALIZA ZJAWISKA PRZEMOCY W RODZINIE NA PODSTAWIE DANYCH POWIATOWEGO OŚRODKA INTERWENCJI KRYZYSOWEJ W GÓRZE KALWARII (W LATACH 2016 - 2020)

Diagnozę zjawiska przemocy w rodzinie przeprowadzono w oparciu o dane uzyskane z gminnych (Konstancin-Jeziorna, Góra Kalwaria, Lesznowola, Prażmów, Tarczyn) i miejsko-gminnych (Piaseczno) ośrodków pomocy społecznej, posterunków i komisariatów policji oraz od zespołu interdyscyplinarnego w Lesznowoli, a także Prokuratury Rejonowej w Piasecznie oraz Sądu Rejonowego w Piasecznie.

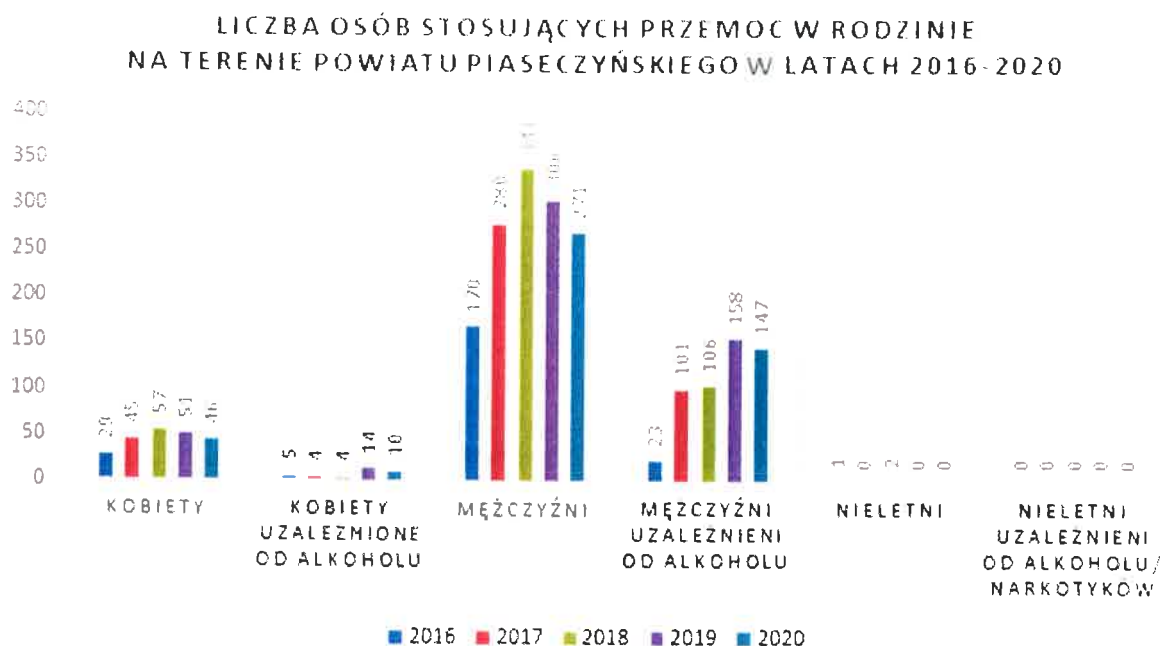
Dane zebrane od wyżej wymienionych instytucji pozwoliły ustalić, że przemoc w powiecie piaseczyńskim dotyczy głównie kobiet: 250 kobiet doświadczających przemocy (w 2016 r.), 289 (w 2017 r.), 429 (w 2018 r.), 319 (w 2019 r.), oraz 281 (w 2020 r.). Od 2 lat nie odnotowano żadnego przypadku przemocy wobec osób niepełnosprawnych, co może informować o niepokojącym zjawisku marginalizowania ich potrzeb i/lub niewystarczającym systemie identyfikowania trudnego położenia osób niepełnosprawnych. [Wykres 1.]

Wykres 1.

Z kolei, według zebranych danych, osobami stosującymi przemoc są najczęściej mężczyźni – 170 mężczyzn w 2016 r., 280 w 2017 r., 341 w 2018 r., 306 w 2019 r., oraz 271 w 2020 r. Nie ma odnotowanych przypadków nieletnich uzależnionych od alkoholu/narkotyków, którzy dopuszczaliby się stosowania przemocy w rodzinie. [Wykres 2.]

Wykres 2.

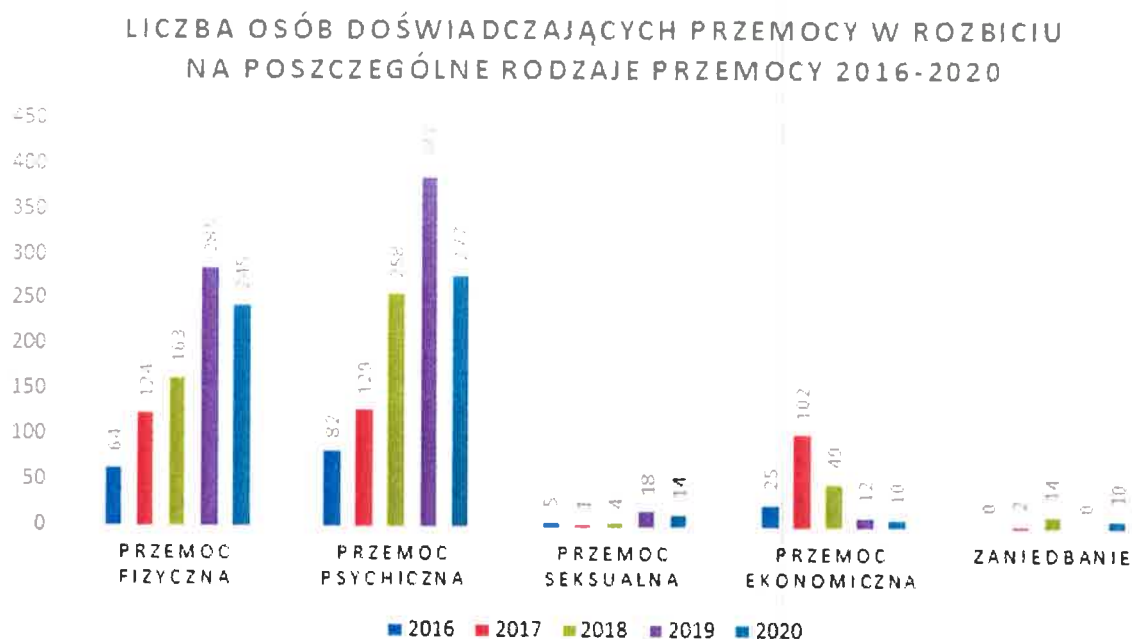

Najczęstszymi formami przemocy na terenie powiatu piaseczyńskiego są zgłoszenia przemocy fizycznej i psychicznej. Liczba zgłoszeń dotyczących przemocy fizycznej stopniowo wzrastała od 2016 r.: 64 (w 2016 r.), 124 (w 2017 r.), 163 (w 2018 r.), 285 (w 2019 r.), a w roku 2020 nieznacznie spadła, wynosząc 245 zgłoszeń. [Wykres 3.]

W latach 2016-2019 można również zauważyć wzrastający trend w przypadku przemocy psychicznej: 82 zgłoszenia (w 2016 r.), 129 (w 2017 r.), 258 (w 2018 r.), 387 (w 2019 r.). W 2020 r. nastąpił spadek - 277 odnotowanych przypadków. [Wykres 3.]

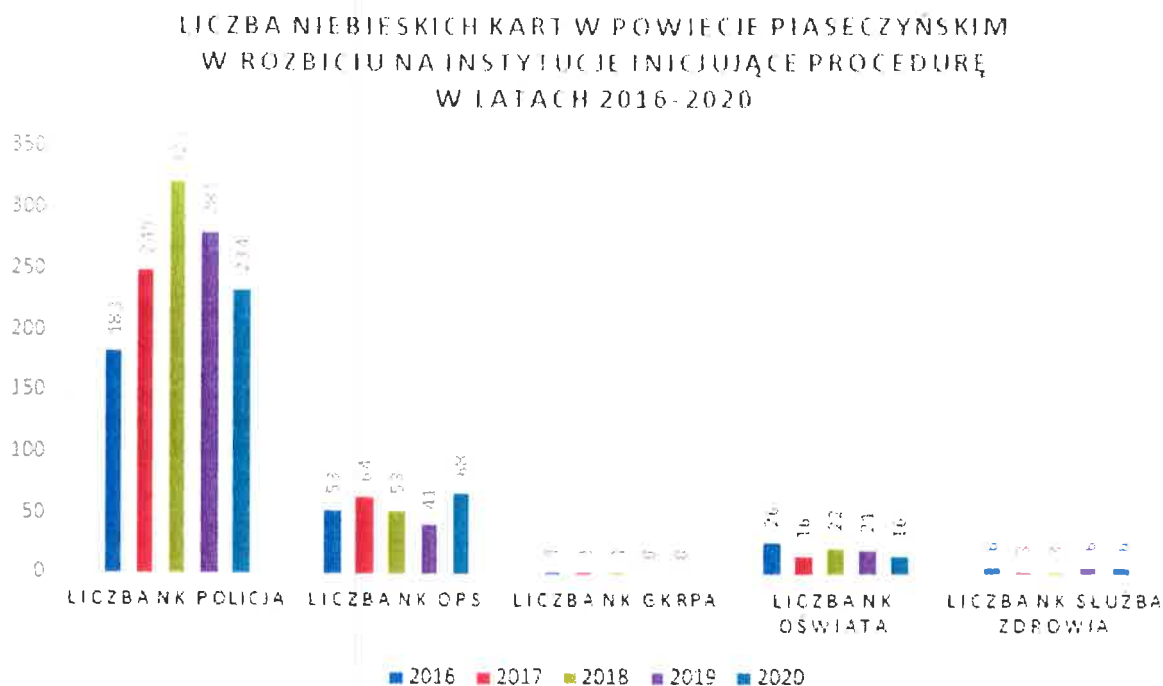
Na przestrzeni lat 2016 – 2019 zwiększała się również liczba zgłoszeń dotyczących przemocy seksualnej: 5 (w 2016 r.), 1 (w 2017 r.), 4 (w 2018 r.), 18 (w 2019 r.). W 2020 r. odnotowano mniej zgłoszeń - 14. [Wykres 3.]

Wykres 3.

Dane dotyczące procedury Niebieskiej Karty opisują, jak wiele z nich zostało wszczętych w poszczególnych gminach i jakie instytucje to zainicjowały. Zebrane informacje ukazują, iż w powiecie piaseczyńskim spadła w ostatnim czasie liczba założonych Niebieskich Kart (z 402 w 2018 r., poprzez 349 w 2019 r. do 324 w 2020 r.) Najbardziej aktywne w tym obszarze były Policja i Ośrodki Pomocy Społecznej. Zwiększyła się liczba Niebieskich Kart założonych przez OPS-y (z 41 w 2019 do 68 w 2020 roku). Spadła natomiast liczba Niebieskich Kart założonych przez Policję: z 281 w 2019 r. do 234 w 2020 roku. Na przestrzeni 4 lat Programu wkład Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Oświaty oraz Służby Zdrowia w procedurę zakładania Niebieskich Kart pozostał znikomy (pojedyncze przypadki uruchomienia procedury). [Wykres 4.]

Wykres 4.

Według zebranych danych, spadła nieznacznie w 2020 r. liczba spraw w Sądzie Rejonowym w Piasecznie, które dotyczą czynów z art. 207 § 1 KK[1]. Na poniższym wykresie nie uwzględniono roku 2016 z racji braku danych. [Wykres 5.]

Spadła w ostatnim roku liczba spraw w Sądzie Rejonowym w Piasecznie, które dotyczą czynów z art. 190 § 1 KK[2]. [Wykres 5.]

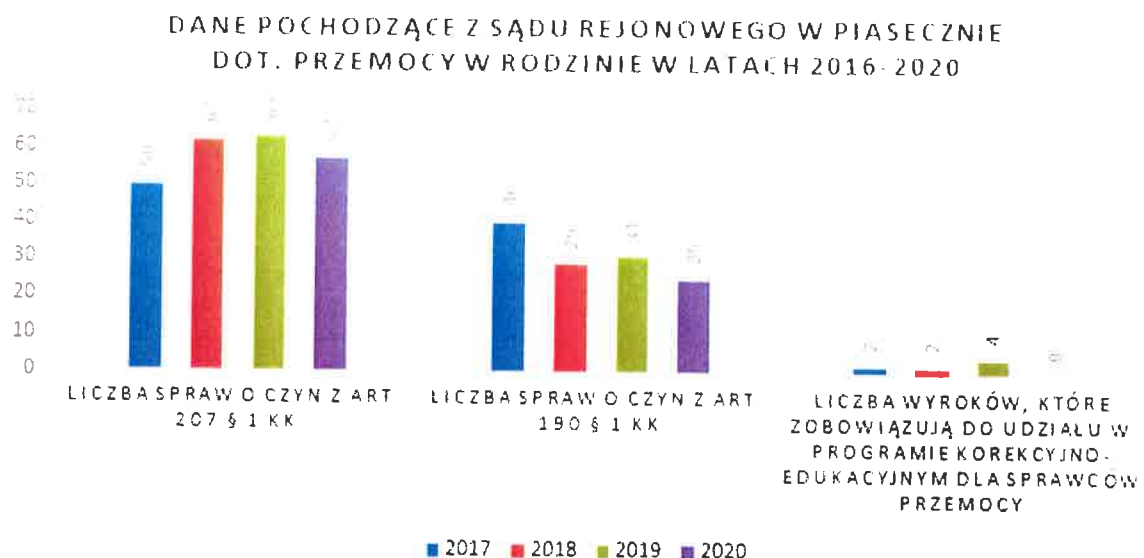
Sąd Rejonowy w Piasecznie nieczęsto sięga w swoich wyrokach do zobligowania osoby stosującej przemoc do udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych – 4 przypadki w 2019 r., 0 przypadków w 2020 r.

[1] Art. 207 § 1 KK: Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

[2] Art. 190 § 1 KK: Kto grozi innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub szkodę osoby najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

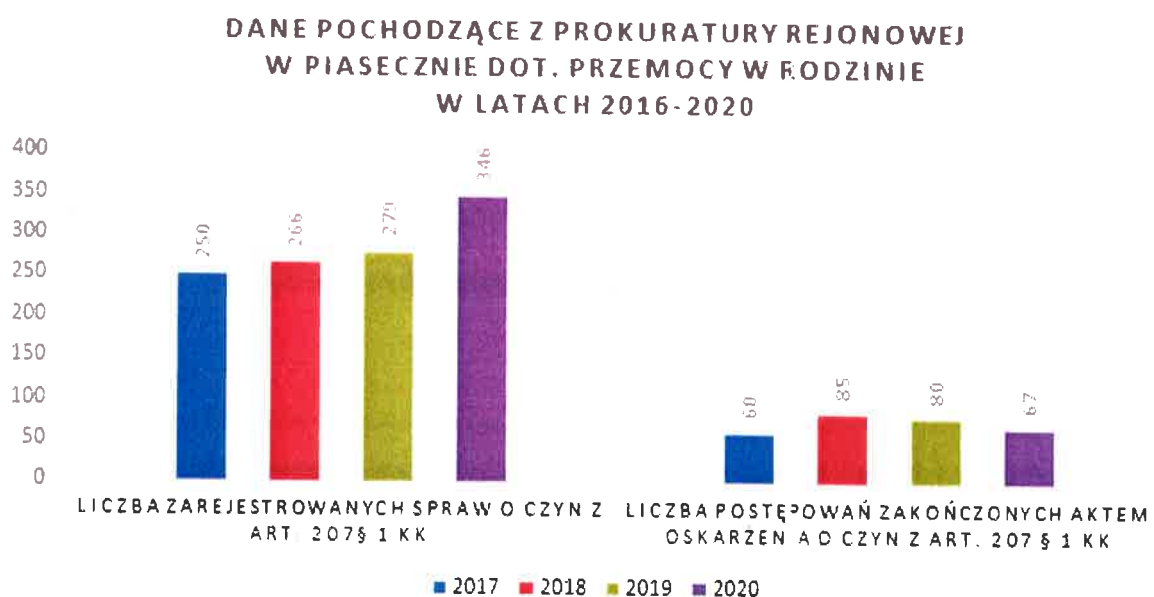
Wykres 5.

Wykres 5.

W tym samym czasie (rok 2020), w Prokuraturze Rejonowej w Piasecznie znacząco wzrosła liczba spraw wszczynanych z 207 § 1 KK - 279 (w 2019 r.), 346 (w 2020 r.). Na poniższym wykresie nie uwzględniono roku 2016 z racji braku danych. Liczba postępowań zakończonych aktem oskarżenia o czyn z art. 207 § 1 KK jest zdecydowanie mniej.[Wykres 6.]

Wykres 6.

2. CZYM JEST PRZEMOC?

Przemoc to intencjonalne działanie lub zaniechanie działania jednej osoby wobec drugiej, które wykorzystując przewagę sił narusza prawa i dobra osobiste jednostki, powodując cierpienie i szkodę.

Przemoc wcale nie zaczyna się od bicia, siniaków, rozciętych warg, wykręconych rąk. Czasami zaczyna się od małych gestów, czynów - narzucania woli, braku zgody na kompromis, manipulacji, wywierania wpływu, poniżania, ośmieszania, izolowania, deprecjonowania, wykorzystywania, wymuszania. Pojawia się i rozwija się niezauważalnie w formie minimalnych aktów kontroli, która nie jest na tyle wyrazista, by wzbudzić czujność. Osoby krzywdzone mówią nieraz, że straciły głowę, że z perspektywy czasu widzą te zjawiska przemocy, ale wcześniej ich nie dostrzegały.

Zdarza się, że osoba doznająca przemocy na początku nie reaguje, bo nie zauważa niepokojącym sygnałów, inaczej je odczytuje, potem często próbuje reagować, ale każda podejmowana próba zawalczenia o swoje prawa paradoksalnie powoduje, że zachowania przemocowe nasilają się.

Cechy charakterystyczne przemocy:

- intencjonalność,
- dysproporcja sił,
- naruszenie praw i godności drugiej osoby,
- powodowanie bólu i cierpienia.

2.1. FORMY PRZEMOCY

Przemoc fizyczna - naruszenie nietykalności cielesnej. Jest to wszelkiego rodzaju bezpośrednie działanie z użyciem siły, którego rezultatem jest popychanie, obezwładnianie, kopanie, policzkowanie, szarpanie, duszenie, ciągnięcie za uszy, włosy, szczypanie, klapsy, przepalenie papierosem, duszenie, rzucanie przedmiotami, ale także używanie niebezpiecznych narzędzi lub grożenie ich użyciem, zadawanie bólu cielesnego, itp.

Przemoc psychiczna (emocjonalna) - naruszenie godności osobistej. Jest to forma przemocy, która zawiera przymus i groźby, np. obrażanie, wyzywanie, osądzanie, ocenianie, krytykowanie, straszenie, szantażowanie, grożenie, nieliczenie się z uczuciami, obwinianie, oczernianie, czytanie osobistej korespondencji, ujawnienie tajemnic, wyśmiewanie, lekceważenie, itp.

Przemoc seksualna - naruszenie intymności. Polega na zmuszaniu osoby do aktywności seksualnej wbrew jej woli, kontynuowania aktywności seksualnej, gdy osoba nie jest w pełni świadoma, bez pytania o jej zgodę lub gdy na skutek zaistniałych warunków obawia się odmówić. Przymus może polegać na bezpośrednim użyciu siły lub emocjonalnym szantażu. Np. wymuszanie pożycia, obmacywanie, gwałt, zmuszanie do niechcianych praktyk seksualnych, nieliczenie się z życzeniami partnerki/ partnera, ocenianie sprawności seksualnej, wyglądu. Nadużycie seksualne dziecka - uprawianie seksu przy dziecku, narażenie go na kontakt z pornografią, angażowanie dziecka do wytwarzania pornografii, dotykanie, molestowanie, itp. Każda czynność, która prowadzi do satysfakcji seksualnej osoby dorosłej.

Przemoc ekonomiczna - naruszenie własności. Jest to forma przemocy, która wiąże się z celowym niszczeniem czyjeś własności, pozbawienie środków lub

stawianie warunków, w których nie są zaspokojone niezbędne dla przeżycia potrzeby. Np. niszczenie rzeczy bez pozwolenia, włamanie do zamkniętego osobistego pomieszczenia, kradzież, używanie rzeczy bez pozwolenia, zabieranie pieniędzy, przeglądanie dokumentów, korespondencji, dysponowanie czyjąś własnością, sprzedanie osobistych lub wspólnych rzeczy bez uzgodnienia, zmuszanie do spłacenia długów, itp.

Zaniedbanie - naruszenie obowiązku do opieki ze strony osób bliskich. dot. osób w relacji zależności: dzieci, osób starszych, niedołącznych, niepełnosprawnych, przewlekle chorych. Zaniedbywanie fizyczne - niedożywienie, ubranie niedostosowane do pory roku, nie leczenie chorób, brak odpowiedzialnej opieki, narażanie na niebezpieczeństwo, utraty zdrowia lub życia, nie zwracanie uwagi na potrzeby. Zaniedbanie emocjonalne wobec dziecka - brak miłości, troski, opieki, chłód, odrzucenie, stawianie dziecku zbyt wysokich wymagań, ograniczanie jego rozwoju.

2.2. CYKLE PRZEMOCY W RODZINIE

Przemoc domowa rzadko jest czynem jednorazowym. W rodzinie dotkniętej przemocą, pojawiają się cykliczne dążenia. Na cykl przemocy składają się trzy następujące po sobie fazy:

- faza narastanie napięcia,
- faza ostrej przemocy,
- faza miodowego miesiąca.

Faza narastania napięcia - charakteryzuje pojawianie się coraz więcej sytuacji konfliktowych oraz wyczuwalny wzrost napięcia. Osoba stosująca przemoc staje się drażliwa, każdy drobiazg wyprowadza z równowagi, jest napięta i poirytowana, swoje emocje wyładowuje na osobie bliskiej: może poniżać, krytykować. Sprawia wrażenie osoby, która nie panuje nad swoim gniewem. Każdy szczegół jest dobrym pretekstem do wszczęcia konfliktu i awantury.

Faza ostrej przemocy - w tej fazie napięcie, które narastało w fazie narastającego napięcia znajduje upust. Zachowanie osoby stosującej przemoc staje się bardzo nieprzewidywalne, gwałtowne, często wpada w szał. Wybuchy gniewu mogą wywołać małe drobiazgi np. pozostawienie jakiejś rzeczy w danym miejscu, opóźnienie posiłku. Dochodzi do eksplozji zachowań agresywnych, które mogą objawiać się biciem pięściami, przedmiotami (książka, garnek, kabel itp.), kopaniem, grożeniem bronią, duszeniem. Można zaobserwować również silne natężenie agresji słownej.

Faza miodowego miesiąca - w tej fazie osoba stosująca przemoc wyładowała już swoje emocje i wie, że przekroczyła różne granice, zmienia się w zupełnie inną osobę. Zaczyna przeproszać za to co zrobiła, szczerze żałuje swojego zachowania, obiecując że TO już nigdy się nie powtórzy, że nie wie zupełnie co

się z nią stało, starając się znaleźć zewnętrzne wytłumaczenia dla swojego zachowania.

2.3. KONSEKWENCJE PRZEMOCY W RODZINIE

Niestety przemoc, tak jak wiele niekorzystnych, trudnych, stresujących i traumatycznych doświadczeń w naszym życiu pozostawiają po sobie ślady, które mają negatywny wpływ na dalsze życie. Skutki przemocy możemy dostrzegać we wszystkich aspektach życia. Możemy mówić o konsekwencjach dla rozwoju intelektualnego, emocjonalnego, fizycznego, psychosomatycznego, seksualnego.

W przypadku przemocy w rodzinie mówimy o konsekwencjach krótko i długoterminowych. Konsekwencje krótkoterminowe to jednocześnie objawy doznawania przemocy, czyli to, co wnikliwy obserwator zaobserwuje u dziecka/ osoby dorosłej/ osoby starszej, którym dzieje się krzywda.

Skutki krótkoterminowe doznawania przemocy u dzieci:

- lęk, cierpienie, złość, gniew, poczucie winy,
- zaburzenia łaknienia i snu,
- zaburzenia związane z nastrojem (np. depresja i nadmierna potrzeba uczuć),
- nadmiernie akcentowane posłuszeństwo (uległość) lub zamknięcie w sobie,
- agresywne zachowanie (np. destrukcyjne napady furii, stosowanie przemocy wobec rówieśników),
- odizolowywanie się i unikanie (tworzenie sugestywnych fantazji obrazujących nierzeczywiste życie rodzinne),
- obgryzanie paznokci, niepokój, drżenie, jękanie, tiki nerwowe,
- zaburzenia somatyczne, obniżenie odporności,
- zachowanie ryzykowne, myśli samobójcze,
- słabe wyniki w nauce wynikające ze:

- zmniejszenie poziomu eksploracji świata,
- opóźnienie poziomu poznawczego,
- problemów z koncentracją,
- zaburzeń rozwoju mowy,
- obniżenia poziomu inteligencji.

Dorośle osoby w wyniku doznawania przemocy mogą mieć:

- zaniżone poczucie własnej wartości,
- przekonanie o nieważności swoich potrzeb, marzeń planów,
- poczucie braku wpływu na własne życie, braku siły i mocy wewnętrznej,
- rozwinięta silna zależność, brak szacunku do siebie,
- obniżony nastrój, drażliwość,
- poczucie winy, obwinianie siebie za akty przemocy
- zaburzenie snu, zaburzenia lękowe, zaburzenia depresyjne,
- problemy z nadużywaniem alkoholu, leków.

Skutki długofalowe:

- nieumiejętność tworzenia satysfakcjonujących relacji damsko - męskich,
- zaburzenie snu, zaburzenia lękowe, zaburzenia depresyjne,
- nadwrażliwość interpersonalna,
- problemy zdrowotne (dwukrotnie częściej poddają się zabiegom chirurgicznym, są bardziej narażone na choroby serca, nowotwory, udary),
- podejmowanie zachowań wysokiego ryzyka,
- stosowanie przemocy/ doznawanie przemocy.

2.4. PRZEMOC WOBEC DZIECI I MŁODZIEŻY

Do najważniejszej roli w życiu dorosłego człowieka należy wychowywanie następnego pokolenia, niestety żadne szkoły czy uniwersytety nie przygotowują do tego. Dziecko powołane na świat przez niekompetentnych rodziców może stać się ich ofiarą. Skutkuje to nieświadomym i niekontrolowanym krzywdzeniem bezbronного dziecka. Takie sytuacje mają miejsce w domach patologicznych i tzw. „porządnych”.

Można wyróżnić 3 poziomy krzywdzenia:

- maltretowanie, znęcanie, gwałcenie
- zwyczajne krzywdzenie
- sytuacyjne zadawanie bólu i cierpienia

Wszystko to w imię „dobrego wychowania”, o którym wielu rodziców nie mają pojęcia. Dom powinien zapewnić dziecku wsparcie i poczucie bezpieczeństwa, a nie krzywdzące kary. Dziecko jest bezbronne, nie ma gdzie uciec po pomoc. Jest paraliżowane przez strach przed krzywdzącymi i wstyd przed środowiskiem. Przemoc domowa w każdej postaci, szczególnie obecnie, kiedy jesteśmy w dużym stopniu w nich zamknięci wymaga reakcji otoczenia i instytucji do tego powołanych.

Krzywdzone dziecko, niestety, nawet nie zdaje sobie sprawy, że jest obiektem przemocy. Cierpi przeważnie w samotności i może się izolować, aby nie konfrontować się z „normalnym światem” gdzie jest miłość i bezpieczeństwo.

Przemoc stosowana przez rodziców, czegokolwiek by dotyczyła, jest objawem ich bezradności w danej sytuacji, a w jej konsekwencji cierpi dziecko. To ono, niezależnie czy było obiektem czy świadkiem przemocy zapłaci w dalszym życiu. Zaburzeniu podlegnie całe życie emocjonalne dziecka i jego późniejsze relacje społeczne. Może wyrastać w poczuciu winy, cierpieniu,

wyprzeć się własnego bólu, a maltretowanie przez najbliższych i nie tylko uznać za sytuację normalną. Potem historia się powtarza – maltretowane dziecko staje się maltretującym rodzicem.

„Aby maltretowane dziecko nie wyrosło na przestępcę lub psychopatę trzeba, by spotkało w swoim życiu kogoś, kto zrozumie, że to nie bite dziecko jest winne, ale jego otoczenie. Wiedza lub niewiedza o tym co może przyczynić się do uratowania czyjegoś życia lub zniszczenia.

Otwierają się tu wielkie możliwości dla krewnych, lekarzy, sędziów, opiekunów, by jednoznacznie opowiedzieć się po stronie dziecka i zawierzyć mu” (Miller, 2007)

Bądźmy czujni, pomagajmy!!! Dziecko samo się nie obroni!!!

2.5. DOROŚLI DOŚWIADCZAJĄCY PRZEMOCY W RODZINIE

Samo słowo ofiara, mimo iż często jest używane w literaturze tematu oraz dobrze oddaje kontekst sytuacyjny i charakter przemocy – ma charakter stygmatyzujący, jest etykietą. Ofiara postrzegana jest jako zniewolona, impotentna, dlatego bardziej adekwatnym jest używanie określenia osoba doświadczająca przemocy.

Najczęściej przemocy w rodzinie doświadczają kobiety i dzieci, rzadziej mężczyźni. Zjawisko przemocy dotyka przede wszystkim osoby słabsze, okresowo lub stale nieporadne życiowo (np. ze względu na wiek bądź chorobę, szczególnie osoby starsze, czy niepełnosprawne).¹

Wyjątkowo szkodliwym jest stereotyp społeczny, postrzegający osoby doświadczające przemocy jakoby w pewien sposób wyrażających zgodę, czy wręcz dążących do przemocy.

Za sprawstwo przemocy zawsze ponosi odpowiedzialność osoba stosująca przemoc. Stwierdzenie zaś, że np. „niektóre kobiety lubią być bite”, kryje w sobie błędne przekonanie, że przemoc jest przejawem przywiązania. Dane empiryczne z analiz zachowania osób doświadczających przemocy dowodzą, że niezależnie od stopnia przemocy reakcje są podobne. Większość z nich nie zdradza zadowolenia ze swej sytuacji, najczęściej reagują płaczem, krzykiem, ucieczką lub stosują przemoc w odwecie. Do najczęstszych zachowań osób doznających przemocy zaliczyć można: unikanie agresora lub drażliwych tematów, wymuszenie przyrzeczenia zaprzestania przemocy, zagrożenie rozwodem, przemoc w odwecie lub rozwód.²

¹ J. Mazur, *Przemoc w rodzinie. Teoria...*, s. 113; *Polacy wobec zjawiska przemocy w rodzinie oraz opinie ofiar, sprawców i świadków o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie*, Wyniki TNS OBOP dla MPi PS, Warszawa 2007, https://www.niebieskalinia.pl/spaw/docs/wyniki_badan_20071113obop.pdf.

² I. Pospiszyl, *Razem przeciwko przemocy...*, s. 24.

Wśród osób doświadczających przemocy emocjonalnej, występujące częściej niż czysta przemoc fizyczna, badacze wyszczególniają pewną typologię. Norman H. Wright wyróżnia:

- ofiary obiektywne – osoby wyolbrzymiające powagę sytuacji, które eskalując problemy, intensyfikują również swój lęk przed niepowodzeniem;
- ofiary prowokujące innych – osoby celowo zachowujące się tak, by wywołać dyskredytację, obawiając się, że i tak zawiodą, zostaną odrzucone lub wykorzystane;
- ofiary wykazujące lęk przed byciem sobą – osoby konformistyczne, obawiające się, „co inni sobie pomyślą”, przejawiające skłonność, by „zaprzec” się samych siebie.

Charakterystyczne dla osób doświadczających przemocy emocjonalnej uczucie bezradności, wynika z lęku przed porażką, zaś ich myślenie opiera się na emocjach, a nie na faktach.³

Inny rodzaj klasyfikacji osób doświadczających przemocy w rodzinie przedstawiła Halina Kołakowska-Przełonec:

- ofiary nieujawniające agresji lub ujawniające ją w niewielkim stopniu, zachowujące się biernie wobec sprawcy – według autorki tylko w tej grupie występuje klasyczne zjawisko znęcania się;
- ofiary dokuczliwe, tzn. konfliktowe, prowokujące różnego rodzaju spięcia – cechuje je różnie nasiloną agresywność, często nadużywają alkoholu (ponad 30% z nich);

³ H. N. Wright, *Jak pokonać lęk*, s. 85.

- ofiary agresywne przejawiające dużą aktywność w oskarżaniu – autorka uważa, że takie osoby często powodują agresję, a odgrywanie roli ofiary niejednokrotnie ma charakter instrumentalny, zaś każdy konflikt jest skrupulatnie wykorzystywany.

W tym miejscu należy podkreślić, że nierzadko kobiety stosują agresję w obronie własnej, nie postrzegając tego typu zachowań jako przemocy: „uderzyłam go, ale to była tylko obrona, gdybym nie zareagowała, prawdopodobnie leżałabym już w szpitalu albo nie żyłabym od dawna, (...) broniłam się, nie stosowałam wobec niego żadnej przemocy, po prostu broniłam siebie i dzieciaka, nie mogłam stać i czekać aż nas zabije”.⁴

Czy osoba doznająca przemocy może uniknąć swego losu i odkryć prawdziwe intencje sprawcy na samym początku relacji? Według dr E. Pragłowskiej raczej nie, gdyż sprawca wykorzystuje wszystkie strategie właśnie po to, by tak się nie stało.

Z początku, chcąc zdobyć zaufanie osoba stosująca przemoc niejednokrotnie stwarza pozory porozumienia oraz podobieństwa światopoglądów, posługuje się przekonaniem drugiej osoby. W kolejnej fazie, po uzyskaniu zaangażowania (w tym np. legalizacji związku, narodzin potomstwa) osoba stosująca przemoc zaczyna stosować strategie zgodne z jego przekonaniem. Początkowo osoba doznająca przemocy stosuje adaptacyjne w relacji z innymi sposoby radzenia sobie, jednakże z czasem sprawca wprowadza coraz większy dysonans poznawczy w jej przekonania. Prezentując dogmatyczne, sztywne schematy poznawcze i nie zmieniając zachowania sprawca mobilizuje partnera – jako posiadającego bardziej elastyczne i refleksyjne schematy poznawcze – do podejmowania wysiłków by zachować dobrą relację, poprzez umożliwienie zachowania spójności przekonań własnych osoby stosującej przemoc. Starania te nie przynoszą jednak oczekiwanego

⁴ J. Mazur, *Przemoc w rodzinie. Teoria...*, s. 112-114.

efektu, a sposobem pogodzenia swych przekonań np. o sobie („czasem popełniam błędy”) ze zgeneralizowanym przekonaniem sprawcy („wszystko robisz źle”; „jesteś do niczego”) jest przyjęcie jego przekonań jako swoich. Wówczas w sytuacjach ataku osoba doznająca przemocy mówi sama o sobie: „wiem, że jestem do niczego” czasem po to, by uspokoić osobę stosującą przemoc. Taka strategia nie zmniejsza ataków, a wzmacnia i utrwala nabyte przekonania, szczególnie gdy osoba stosująca przemoc domaga się argumentów przemawiających za prawdziwością negatywnego przekonania o sobie. Tym sposobem dotychczasowa struktura schematów poznawczych może powoli zostać rozbita i pofragmentowana, zaś osoba doznająca długotrwałej przemocy z czasem stracić poczucie własnej tożsamości. „Tak dokonuje się, nazywana w przypadku działania osób z osobowością antyspołeczną, zbrodnia doskonała – gdzie ciało żyje, ale dusza już nie”.⁵

⁵ E. Pragłowska, *Mechanizm działania przemocy emocjonalnej – podejście poznawczo-behawioralne, materiał szkoleniowy*, Studium Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, Warszawa 2007.

2.6. PRZEMOC W RODZINACH DOTKNIĘTYCH PROBLEMEM ALKOHOLOWYM/UZALEŻNIENIE, WSPÓLUZALEŻNIENIE, DDA

Przemoc w rodzinach, w których jeden z jej członków jest osobą uzależnioną jest powszechnym problemem, stanowiącym codzienną rzeczywistość zdrowia publicznego, opieki społecznej i sądownictwa. Uzależnienie wiąże się często z różnorodnymi zachowaniami ryzykownymi. Obraz funkcjonowania osoby uzależnionej jest zmienny, występują naprzemienne okresy intoksykacji, zespoły abstynencyjne i okresy trzeźwości, które wpływają na nasilenie zachowań konfliktowych i ryzykownych w zależności od aktualnego stanu osoby. Cykliczność przemocy powiązana z cyklicznością uzależnienia jest szczególną cechą wyróżniającą przemoc w rodzinach z problemem uzależnienia.

Uzależnienie od alkoholu i innych środków psychoaktywnych zwiększa ryzyko wystąpienia przemocy domowej, nie stanowi jednak jej przyczyny. Bezpośrednią przyczyną przemocy jest agresja, a zachowania agresywne są uwarunkowane czynnikami biologicznymi, społecznymi, psychologicznymi lub kulturowymi. Osoby, które po spożyciu alkoholu zachowują się agresywnie, charakteryzuje wyższy poziom agresywności i impulsywności także wtedy, kiedy nie są pod jego wpływem. Substancja psychoaktywna zmniejsza kontrolę nad własnymi reakcjami, często dodatkowo pełniąc rolę usprawiedliwienia dla agresywnych zachowań. Alkohol osłabia kontrolę nad zachowaniem i zwiększa prawdopodobieństwo reagowania złością i gniewem na trudności oraz niepowodzenia życiowe. **Uzależnienie nie zwalnia z odpowiedzialności za swoje czyny**, mimo że osoby stosujące przemoc często wykorzystują fakt bycia pod wpływem substancji jako czynnik usprawiedliwiający swoje zachowanie. Alkohol lub inna substancja przez swój hamujący wpływ na korę mózgu jedynie **toruje drogę zachowaniom agresywnym**. W mózgu istnieją

obszary, które biorą udział w modulowaniu zachowań agresywnych. Szczególną rolę pełnią regiony kory przedczołowej, które w połączeniu z układem limbicznym uczestniczą w regulacji emocji i zachowań danej osoby. Dysfunkcja w obrębie powyższych struktur przejawia się w tendencji do zachowań agresywnych. W coraz większej liczbie badań porusza się kwestię podłoża genetycznego zachowań agresywnych. Poza podłożem biologicznym duże znaczenie ma środowisko w jakim żyje osoba. Człowiek uczy się na podstawie doświadczenia i ma tendencję do powielania obserwowanych wzorców zachowań. Traumatyczne doświadczenia, a z takimi mają do czynienia osoby żyjące z uzależnionym, z uwagi na zmniejszenie u osób uzależnionych kontroli impulsów, rozhamowanie, dezorganizację i destabilizację życia, którą wprowadzają, przyczyniają się do powstawania trwałych zaburzeń w obrębie osobowości oraz zaburzeń psychicznych u członków takich rodzin.

Związek pomiędzy poziomem przemocy, a szkodliwym używaniem i uzależnieniem od substancji psychoaktywnych wydaje się oczywisty dla każdego, kto pracuje z osobami uzależnionymi. Jednak dopiero w ostatnich latach przeprowadzono badania potwierdzające ten fakt (Chermack i wsp., 1997; Leonard i wsp., 1993, 2005, 2009; za Serafin i wsp. 2012). Badania dotyczące związku pomiędzy spożywaniem alkoholu i agresją jasno wskazują, że picie zwiększa częstość zachowań agresywnych. Przemoc w bliskich związkach, w tym w rodzinach spostrzega się jako **zjawisko wieloczynnikowe**, na które mają wpływ nie tylko czynniki zależne od substancji (stopień intoksykacji i zaawansowania uzależnienia, dodatkowe przyjmowanie narkotyków), ale również czynniki rozwojowe (zetknięcie się z różnego rodzaju agresją w dzieciństwie, bycie ofiarą przemocy ze strony rodziców, uzależnienie od alkoholu w rodzinie pochodzenia, czynniki osobowościowe), czynniki psychologiczne (objawy zaburzeń psychicznych, osłabienie funkcji

poznawczych, tendencja do reagowania agresją, nastrój, oczekiwania wobec alkoholu) oraz kontekst sytuacyjny.

Badania polskie zwracają uwagę na rolę wzorca patriarchalnego rodziny, akceptującego przemoc i spożycie alkoholu jako czynnik szczególnie ważny w powstawaniu przemocy (Mazur, 2002; za Serafin i wsp. 2012). Przemoc ma swoje skutki bezpośrednie i odległe. Dane wskazują na fakt, że w działaniach mających na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie istotne jest objęcie pomocą i oddziaływaniami nie tylko osoby uzależnione ale także członków rodzin, w których problem uzależnienia jest obecny, tj. współuzależnionych małżonków, a także dzieci, które w dorosłości mogą zmagać się z syndromem DDA. **Syndrom DDA** stanowi zespół problemów i zaburzeń wynikających z destrukcyjnych schematów osobistych, kształtujących się we wczesnych okresach życia w związku z wychowywaniem się w rodzinie, w której jedno lub oboje rodziców nadużywało alkoholu. Destrukcyjne schematy przyczyniają się do powstawania u osoby zaburzeń w kontakcie ze samym sobą oraz powodują problemy w relacjach z innymi osobami, w tworzeniu bliskich związków. Utrwalone schematy zachowań i reakcji emocjonalnych, będące efektem wzrastania w rodzinie z problemem, utrudniają osiągnięcie zadowolenia i satysfakcji w życiu, przyczyniają się do rozwoju zaburzeń psychicznych i stanowią czynnik predysponujący w wypadkach niektórych osób do uzależnień, a w konsekwencji także do potencjalnego wzrostu zachowań agresywnych i przemocy (Z. Sobolewska-Mellibruda, 2011).

Warto zwrócić uwagę na doniesienia mówiące o częstym używaniu alkoholu i substancji psychoaktywnych, jako sposobu radzenia sobie z faktem bycia ofiarą, co może prowadzić do odwrócenia ról ofiary i sprawcy. Takie sposoby dysfunkcyjnego radzenia sobie z trudną sytuacją mogą dotyczyć współuzależnionych partnerów, także dorastających i dorosłych dzieci z takich rodzin i wpływać na rozwój uzależnienia u osób z najbliższego otoczenia osoby

uzależnionej. **Sytuacje takie stawiają niejednokrotnie przed pytaniem czy spożywanie środków psychoaktywnych stanowi przyczynę przemocy czy też formę „samoleczenia” jej skutków.** Współuzależnienie określa się jako utrwaloną formę funkcjonowania w długotrwałej, trudnej i niszczącej sytuacji życiowej związanej z patologicznymi zachowaniami partnera, ograniczającą w sposób istotny swobodę wyboru postępowania, prowadzącą do pogorszenia własnego stanu i utrudniającą zmianę własnego położenia na lepsze (Mellibruda i Sobolewska 1997). **Współuzależnienie** charakteryzuje się takim sposobem reagowania na silnie stresową sytuację współżycia z alkoholikiem, bądź inną osobą działającą destrukcyjnie, który powoduje postępujące uwikłanie w tę sytuację. Osoba współuzależniona próbuje wprowadzać zmiany, zmierzające jej zdaniem do poprawy swej sytuacji rodzinnej, jednak to, co robi, utrwała i pogarsza sytuację. Agresywne zachowania uzależnionego, wytworzenie w rodzinie atmosfery zagrożenia i niepewności może w paradoksalny sposób zmuszać członków takich rodzin do dostosowywania się do destrukcyjnej sytuacji co utrwała układ jaki istnieje.

P. Serafin, A. Jakubczyk, A. Podgórska, A. Topolewska-Wochowska, M. Wojnar (2012) wskazują na zależność pomiędzy występowaniem myśli samobójczych u osób uzależnionych, a przemocą wobec partnerów. Badacze tłumaczą tę zależność tendencją do przeżywania przez osoby stosujące przemoc lub jej doświadczające nasilonych negatywnych uczuć.

Badania wykazują (za: Serafin, Jakubczyk, Podgórska, Topolewska-Wochowska, Wojnar, 2012), że już samo **leczenie uzależnienia** od alkoholu i innych substancji psychoaktywnych **powoduje zmniejszenie częstości i nasilenia przemocy** w bliskich relacjach. Z drugiej strony, przerwanie abstynencji powoduje równocześnie nawrót przemocy. Wykazano, że częstość epizodów agresji u osób uzależnionych zachowujących abstynencję powraca do poziomu grupy kontrolnej w okresie jednego roku od podjęcia leczenia.

2.7. PRZEMOC WOBEC OSÓB STARSZYCH I NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Przemoc wobec osób starszych może być zdefiniowana jako pojedyncze lub powtarzające się działanie, lub brak odpowiedniego działania, występujące w jakiejkolwiek relacji, w której oczekuje się zaufania, a która powoduje krzywdę bądź cierpienie osoby starszej (definicja podana za The Toronto Declaration on the Prevention of Elder Abuse). Przemoc wobec osób niepełnosprawnych można zdefiniować podobnie ze względu na ich funkcjonalne upośledzenie i zależność (nieraz całkowitą) od opiekunów.

Przemoc wobec osób starszych i niepełnosprawnych może przybrać następujące formy:

- przemoc fizyczna (bicie, kopanie, szarpanie, popychanie, zadawanie bólu, krępowanie itp.)
- przemoc psychiczna (stosowanie gróźb słownych, poniżanie, upokarzanie)
- przemoc finansowa/ekonomiczna (pozbawianie lub ograniczanie środków do życia)
- przemoc seksualna (kontakty seksualne z osobami starszymi lub niepełnosprawnymi bez ich zgody)
- zaniedbanie (odmowa lub niewystarczające zaspokajanie podstawowych potrzeb fizjologicznych takich jak jedzenie i picie, niezapewnienie odpowiedniej opieki w obszarze higieny osobistej, niezapewnienie odpowiedniej opieki zdrowotnej).

3. PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY W RODZINIE

Od momentu kiedy w listopadzie 1997 roku na ulica polskich miast pojawiły się bilbordy z wizerunkami pobitych kobiet i dzieci oraz hasłami “bo zupa była za słona”, “bo była zbyt atrakcyjna”, określenie “przemoc w rodzinie” weszło do języka polskiego. Zorganizowana przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych kampania “Powstrzymać przemoc domową”, do której zostały przygotowane te bilbordy, stała się punktem zwrotnym dla polskiego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Wcześniej, opisując zjawisko przemocy, mówiono o “naruszeniu miru domowego” o “konfliktach w rodzinie”, a z ujawnionych przypadków przemocy w rodzinie niewiele kwalifikowano jako przestępstwo znęcania się i kierowano do sądu.

3.1. PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY W ŚWIETLE POLSKIEGO PRAWA

W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.), zapisy wprowadzają regulacje prawne dotyczące przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony osób doznających przemocy. Problematyka przemocy domowej jest ujmowana w następujących aktach prawnych:

- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180, poz. 1493 tj. z dnia 9 stycznia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 218).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. Nr 35, poz. 230) tj. z dnia 18 października 2019 r. (Dz.U. z 2019 r. poz. 2277).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie Procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. z 2011 r. Nr 209 poz. 1245).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964 r. (Dz.U. Nr 9, poz. 59) tj. z dnia 15 lipca 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 tj. z dnia 15 lipca 2020 r. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. Nr 30, poz. 179) tj. z dnia 28 stycznia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 360).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r. (Dz.U. Nr 64, poz. 593) tj. z dnia 17 września 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 1876).

- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. (Dz.U. Nr 95, poz. 425) tj. z dnia 18 czerwca 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 1327).
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym z dnia 5 czerwca 1998 r. (Dz.U. Nr 91, poz. 578) tj. z dnia 7 maja 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 920).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. Nr 179, poz. 1485) tj. z dnia 27 października 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 2050).

3.2. ZADANIE SŁUŻB POWOŁANYCH DO REALIZACJI USTAWY O PRZECIWDZIAŁANIU PRZEMOCY W RODZINIE

Policja - organ powołany do ochrony życia i zdrowia ludzi. Funkcjonuje, opierając się na Ustawie z dnia 6 kwietnia 1990 roku o policji. Do zadań funkcjonariuszy policji należy:

- przyjmowanie zgłoszeń i podejmowanie interwencji,
- zabezpieczenie dowodów przestępstwa,
- zapewnienie doraźnej opieki osobom doznającym przemocy,
- zatrzymanie osoby stosującej przemoc, jeśli stanowi on zagrożenie dla życia i zdrowia innych osób,
- wydanie **nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i zakazu zbliżania się,**
- uruchomienie procedury **“Niebieskiej Karty”** (zarejestrowanie i udokumentowanie zdarzenia przemocy, wizyty dzielnicowego, współpraca z innymi służbami).

Prokuratura - organ państwowy powołany do ścigania przestępstw. Działa na podstawie ustawy o prokuraturze z dnia 20 czerwca 1985 roku. Do jej zadań m.in. należy:

- przyjęcie zgłoszenia o podejrzenie popełnienia przestępstwa,
- prowadzenie i nadzorowanie postępowań przygotowawczych,
- występowanie w roli oskarżyciela publicznego przed sądem,
- zatrzymanie podejrzanego o popełnienie przestępstwa,
- możliwość zastosowania środków zapobiegawczych,
- współpraca z innymi organami państwowymi, organizacjami społecznymi w zakresie zapobiegania przestępczości.

Pomoc społeczna - funkcjonuje na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej. Ma na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych jeśli nie są w stanie same ich pokonać, a także podejmowanie działań służących zapobieganiu tym sytuacjom. Pracownicy socjalni mogą m.in.:

- dokonać diagnozy sytuacji rodziny poprzez przeprowadzenie wywiadu środowiskowego,
- udzielić informacji o przysługujących prawach i formach pomocy (finansowa, rzeczowa, zasiłek) i przyznać rodzinie odpowiednie świadczenie,
- uruchomić **interwencję kryzysową**,
- uruchomić procedurę **“Niebieskiej Karty”**,
- zapewnić bezpieczeństwo poprzez np. znalezienie schronienia,
- w sytuacjach zagrożenia życia i zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie - zabezpieczyć je poprzez odebranie z rodziny i umieszczenie u niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub całodobowej placówce opiekuńczo - wychowawczej (taką decyzję pracownik socjalny może podjąć razem z policjantem i przedstawicielem ochrony zdrowia: lekarzem, pracownikiem medycznym lub pielęgniarką),
- powiadomić o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

Ochrona zdrowia - wśród zadań, które spoczywają na jej przedstawicielach znajdują się m.in.:

- rozpoznanie sygnałów świadczących o przemocy, diagnozowanie przemocy podczas wywiadu lekarskiego,

- uruchomienie procedury **“Niebieskiej Karty”**,
- powiadomienie policji o podejrzeniu popełnienia przestępstwa,
- w sytuacjach dotyczących dzieci - występowanie do sądu rodzinnego o wgląd w sytuację rodziny,
- wystawienie bezpłatnych zaświadczeń o stanie zdrowia, w tym zaświadczenia o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie,
- występowanie w roli biegłego,
- informowanie o możliwościach zrobienia obdukcji,
- informowanie o placówkach udzielających pomocy osobom doświadczającym przemocy,
- złożenie zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

Gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych - funkcjonuje w każdej gminie na podstawie Ustawy z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Członkowie komisji mogą podjąć m.in. działania:

- uruchomienie procedury zobowiązania do leczenia odwykowego,
- uruchomienie procedury **“Niebieskiej Karty”**,
- udzielenie informacji na temat możliwości uzyskania pomocy w środowisku lokalnym,
- poinformowanie odpowiednich służb o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

Przedstawiciele oświaty - swoją uwagę koncentrują na dzieciach. Do ich zadań należy m.in.:

- rozpoznanie sygnałów świadczących o tym, że dziecko jest krzywdzone lub zaniedbywane,
- uruchomienie procedury **“Niebieskiej Karty”**,
- utrzymywanie stałego kontaktu z rodziną dziecka,
- wystąpienie do sądu o wgląd w sytuację rodziny,
- powiadomienie organów ścigania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa,
- skierowanie dziecka do specjalistycznej placówki.

Przedstawiciele wszystkich tych służb instytucji są zobligowani do współpracy w interdyscyplinarnym zespole ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie i pracy w grupach roboczych.

3.3. PROCEDURA NIEBIESKIEJ KARTY

Niebieska Karta jest to procedura, której celem jest zatrzymanie przemocy w rodzinie. Ma charakter interdyscyplinarny, to znaczy, że łączy kompetencje różnych służb w celu zapewnienia bezpieczeństwa osobie doznającej przemocy oraz powstrzymanie osoby stosującej przemoc przed dalszym krzywdzeniem. Uruchomienie procedury następuje poprzez wypełnienie formularza „**Niebieska Karta A**” przez przedstawiciela jednej z następujących służb: **policji, jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (np. pracownika socjalnego), oświaty (np. pedagoga, dyrektora szkoły czy nauczyciela), komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, ochrony zdrowia (np. lekarza, pielęgniarkę).** **Niebieska Karta A** jest to wszczęcie procedury. Osoba która, wszczyna procedurę przekazuje wypełniony formularz do przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego niezwłocznie tzn. nie później niż w terminie 7 dni. Następnie przewodniczący Zespołu Interdyscyplinarnego, nie później niż w ciągu 3 dni przekazuje go członkom Zespołu lub grupie roboczej. **Niebieską Kartę B** przekazuje się osobie, wobec której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie. W przypadku przemocy wobec dziecka, przekazuje się ją rodzicom, opiekunom prawnym, czy osobie, która zgłosiła podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie, podczas spotkania z grupą roboczą. W druku zawarte jest pouczenie o tym, czym jest przemoc w rodzinie, kto może być ofiarą przemocy w rodzinie, jakie istnieją formy przemocy. Na posiedzeniu członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego lub grupa robocza, w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, dokonują analizy sytuacji rodziny i wypełniają formularz „**Niebieska Karta C**”. Po spotkaniu z osobą dotkniętą przemocą, odbywa się spotkanie ze sprawcą przemocy, którego przede wszystkim celem jest wezwanie do zaprzestania zachowań krzywdzących innych członków rodziny oraz motywowanie jej do pracy nad zmianą zachowań. Podczas owego

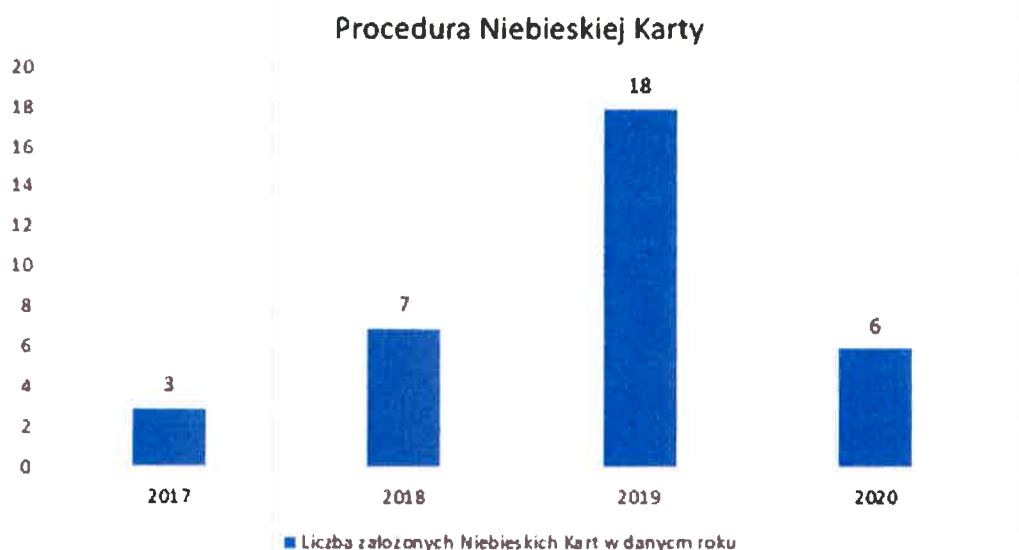
spotkania członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego bądź grupy roboczej wypełniają formularz „**Niebieska Karta D**”. Niestawiennictwo osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie nie wstrzymuje prac Zespołu Interdyscyplinarnego lub grupy roboczej.

Procedura jest prowadzona do momentu, w którym przedstawiciele grupy roboczej mogą stwierdzić, iż po podjęciu stosownych działań problem przemocy w danej rodzinie przestał istnieć. Procedura zostaje również zamknięta w przypadku, gdy zespół rozstrzygnie o braku zasadności podejmowanych działań. Należy pamiętać, że w sytuacji pojawienia się nowych czynów przemocy, procedura Niebieskiej Karty zostanie ponownie wszczęta.

3.4. PROCEDURA NIEBIESKIEJ KARTY W OŚRODKU INTERWENCJI KRYZYSOWEJ W GÓRZE KALWARII

Aby klient mógł założyć Niebieską Kartę w Ośrodku Interwencji Kryzysowej, musi zgłosić się na konsultację do psychologa. Po pierwszej konsultacji z psychologiem prowadzącym klient ma możliwość zapisu do pracownika socjalnego, w celu uruchomienia owej procedury. Wszelkie czynności związane z Niebieską Kartą zostają przekazane do Ośrodka Pomocy Społecznej w miejscu zamieszkania klienta, nie później niż w terminie 7 dni. Pracownik Socjalny uczestniczy w posiedzeniach Zespołu Interdyscyplinarnego bądź grupy roboczej. Rodzina, która została dotknięta przemocą i zgłosiła się do POIK jest objęta wsparciem socjalnym, psychologicznym, psychiatrycznym oraz prawnym a w przypadkach tego wymagających ma możliwość zamieszkania w Hostelu POIK.

Wykres przedstawia liczbę wszczętych procedur Niebieskiej Karty w Powiatowym Ośrodku Interwencji Kryzysowej w Górze Kalwarii w latach 2017-2020.

Źródło: opracowanie własne POIK.

4. ADRESACI PROGRAMU

Powiatowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Osób Doznających Przemocy w Rodzinie skierowany jest przede wszystkim do:

- osób doznających przemocy w rodzinie w tym: dzieci, młodzież, dorośli, osoby współuzależnione, DDA, osoby starsze oraz niepełnosprawne,
- osób stosujących przemoc,
- świadków przemocy,
- przedstawicieli władz lokalnych,
- przedstawicieli instytucji służb pracujących z dziećmi,
- policji, wymiaru sprawiedliwości, służby zdrowia, księży, szkół,
- mieszkańców Powiatu Piaseczyńskiego, którzy w życiu prywatnym lub zawodowym stykają się z problemem przemocy.

5. AKTY PRAWA

Program będzie realizowany w oparciu o następujące akty prawne:

- ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180, poz. 1493 tj. z dnia 9 stycznia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 218).
- ustawę z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. Nr 149, poz. 887) tj. z dnia 16 kwietnia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 821)
- ustawę z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy tj. z dnia 15 lipca 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359).
- ustawę z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. Nr 35, poz. 230) tj. z dnia 18 października 2019 r. (Dz.U. z 2019 r. poz. 2277).
- ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. Nr 179, poz. 1485) tj. z dnia 27 października 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 2050);
- ustawę z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 95, poz. 425) tj. z dnia 18 czerwca 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 1327).
- ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. Nr 91, poz. 578) tj. z dnia 7 maja 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 920).
- ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej tj. z dnia 17 września 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 1876).
- ustawę z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego) tj. z dnia 26 marca 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 685)
- ustawę z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. Nr 30, poz. 179) tj. z dnia 28 stycznia 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 360).
- ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 tj. z dnia 15 lipca 2020 r. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444);
- ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555) tj. z dnia 22 listopada 2019 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 30)

- ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. Nr 96, poz. 873) tj. z dnia 29 maja 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 1057).
- uchwałę nr 76 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 (M.P. 2014, poz. 445).

6. CELE i ZADANIA PROGRAMU

Głównym celem Programu jest ograniczanie zjawiska przemocy w rodzinie w Powiecie Piaseczyńskim, zapewnienie ochrony osobom doznającym przemocy oraz skuteczne oddziaływanie na osoby stosujące przemoc.

CELE SZCZEGÓŁOWE	ZADANIA PROGRAMU
Zintensyfikowanie działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.	Przeprowadzenie diagnozy zjawiska przemocy w rodzinie na obszarze gmin wchodzących w skład powiatu z danych uzyskanych od służb pomocowych zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy - co roku. Przeprowadzenie Diagnozy zjawiska przemocy na podstawie danych zebranych od mieszkańców powiatu- raz na 4 lata.
Rozbudowa sieci i poszerzanie oferty placówek wspierających i udzielających pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie.	Podjęcie działań w sprawie utworzenia Punktu Interwencji Kryzysowej w Prażmowie.
Upowszechnianie informacji w zakresie możliwości i form udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie.	Przeprowadzenie kampanii informacyjnej, na billboardach, rozdawanie wizytówek lub innych materiałów mających na celu

	zwiększenie świadomości ogółu mieszkańców powiatu na temat zjawiska przemocy i zapobiegania zjawisku przemocy.
Profilaktyka i edukacja dzieci, młodzieży, dorosłych i rodzin w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.	Organizowanie konferencji/ kampanii społecznych/ seminariów/ wykładów/ spotkań otwartych wśród lokalnej społeczności w celu poszerzenia wiedzy z tematyki przemocy w rodzinie i możliwości rozwiązywania konfliktów w rodzinie.
Ochrona oraz wsparcie dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie w tym: dzieci, młodzież, osoby dorosłe, osoby starsze i niepełnosprawne.	Poradnictwo/ mediacje specjalistyczne dla osób i rodzin doświadczających przemocy w rodzinie: prawne, psychologiczne, socjalne, zawodowe, rodzinne, medyczne. Realizacja zajęć/grup wsparcia/terapii krótko długoterminowej, spotkań edukacyjno – terapeutycznych indywidualnych i grupowych o tematyce zjawiska przemocy w rodzinie.
Ochrona oraz wsparcie dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie współuzależnionych/ DDA.	Wsparcie psychologiczne, interwencyjne dla osób dotkniętych problematyką uzależnienia

	zgłaszających się w sytuacji kryzysu ostrego i kryzysu chronicznego. Wsparcie psychologiczne, terapeutyczne, terapia psychologiczna długoterminowa obejmująca osoby uzależnione, współuzależnione, DDA/prowadzenie grupy wsparcia dla osób współuzależnionych.
Ochrona oraz wsparcie dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie zamieszkujących w hostelu.	Utworzenie grup wsparcia samopomocy/ terapii krótkoterminowej/ coachingu/ doradztwa zawodowego.
Objęcie wsparciem osoby opuszczające hostel.	Utrzymanie kontaktu z osobą, która opuściła hostel poprzez konsultacje psychologiczne online/ telefonicznie lub spotkanie w Ośrodku, do 6m-cy od opuszczenia hostelu.
Oddziaływania wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.	Promowanie takich wartości jak: dobro rodziny widzianej jako instytucja, ale także dobro każdego z jej członków z osobna, równość płci, konieczność ochrony i dbania o słabszych, w tym dzieci. Działania korekcyjne wobec osób

	stosujących przemoc w rodzinie takie jak: praca indywidualna w formie doradztwa i konsultacji praca grupowa w formie treningów i warsztatów.
Podnoszenie kwalifikacji kadry pracowniczej Ośrodka.	Udział w szkoleniach/ warsztatach/ konferencjach dla pracowników instytucji realizujących w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Organizacja superwizji zespołowej dla pracowników POIK.

7. PRZEWIDYWANE EFEKTY

Powiatowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Osób Doznających Przemocy w Rodzinie na lata 2021-2025 w Powiecie Piaseczyńskim związany jest z realizowaniem ustawowych zapisów, którego celem jest minimalizowanie skali zjawiska przemocy w rodzinie oraz jej skutków. Program ten zakłada konieczność podejmowania aktywnych i kompleksowych działań sfokusowanych w głównej mierze na przeciwdziałaniu przemocy, ochronie osób doznających przemocy jak i oddziaływaniach na osoby, które przyjmują postawy agresywne i wykazują zachowania przemocowe. Przewidywane efekty mogą być widoczne w:

- zmianie postaw społeczności lokalnej,
- zwiększeniu społecznej wrażliwości i zaangażowaniu w problematykę dotyczącą przeciwdziałania przemocy,
- profilaktyce i edukacji dzieci, młodzieży i dorosłych w zakresie poznania skutków stosowania przemocy w rodzinie,
- promowaniu metod wychowawczych bez użycia przemocy,
- poszerzaniu dostępności i skuteczności pomocy dla osób doświadczających przemocy,
- wzroście liczby osób zajmujących się profesjonalnie pomocą osobom doznającym przemocy i osobom stosującym przemoc.

ZAKOŃCZENIE

“Uznając, że przemoc w rodzinie narusza podstawowe prawa człowieka, w tym prawo do życia i zdrowia oraz poszanowania godności osobistej, a władze publiczne mają obowiązek zapewnić wszystkim obywatelom równe traktowanie i poszanowanie ich praw i wolności, a także w celu zwiększania skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie stanowi się, co następuje..”

Przytoczony cytat preambuły ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z dnia 20 września 2005 r. Nr 280 poz.11493) stanowi bazę działań, powyżej określonego programu. Powiatowy Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Górze Kalwarii, zakłada kontynuację strategii, opierającej się na bezpośredniej, rzetelnej pomocy, tak potrzebnej mieszkańcom powiatu piaseczyńskiego. Pomocy ukierunkowanej, na człowieka krzywdzonego, negatywnie doświadczonego i potrzebującego wsparcia. Nasi konsultanci, 24 godziny na dobę, udzielają pomocy wszystkim tym, którzy pozwolą sobie tę pomoc przyjąć. Ponadto, w razie potrzeby, wdrażane są natychmiastowe interwencje mające zapewnić bezpieczeństwo i wsparcie również odpowiednich służb i instytucji. Jako sprawnie działający zespół, pragniemy jeszcze skuteczniej docierać, wspierać, przeciwdziałać - być dla drugiego człowieka.

BIBLIOGRAFIA:

Zofia Sobolewska-Mellibruda (2011), *Psychoterapia dorosłych dzieci alkoholików*, Warszawa: Wydawnictwo zielone drzewo.

P. Serafin, A. Jakubczyk, A. Podgórska, A. Topolewska-Wochowska, M. Wojnar (2012), *Przemoc pomiędzy partnerami i zachowania ryzykowne u osób uzależnionych od alkoholu i innych substancji psychoaktywnych*. Alkoholizm i Narkomania 2012, Tom 25, nr 3, 289–305 © 2012, Instytut Psychiatrii i Neurologii.

Katarzyna Michalska, Dorota Jaszcak - Kuźmińska (2014), *ABC przeciwdziałania przemocy w rodzinie - diagnoza, interwencja, pomoc*. Warszawa: Wydawnictwo Remedium.

Browne K., Herbert M., (1999), *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Warszawa: PARPA.

Mazur J., (2002) *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

Pospiszyl I., *Razem przeciw przemocy* (1999), Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

Pragłowska E., *Mechanizm działania przemocy emocjonalnej – podejście poznawczo-behawioralne* (2007), Warszawa: materiał szkoleniowy, Studium Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

Wright H. N., *Jak pokonać lęk* (1989), Warszawa: Wydawnictwo „Rodzinny Krag”.

Polacy wobec zjawiska przemocy w rodzinie oraz opinie ofiar, sprawców i świadków o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie (2007). Warszawa: Wyniki TNS OBOP dla MPi PS,.

https://www.niebieskalinia.pl/spaw/docs/wyniki_badan_20071113obop.pdf.

<http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/50-artykuly/156-problematyka-wspoluzaleznienia.html>

<http://www.niebieskalinia.org/ogolnopolskie-pogotowie-dla-ofiar-przemocy>

<http://www.niebieskalinia.info/index.php/zadania-sluzb>

<http://www.who.int/hpr/ageing/elderabuse.htm> -The Toronto Declaration on the Prevention of Elder Abuse